

УДК 330.322

Петухова О. М.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту і адміністрування
Національного університету харчових технологій*

Чорноштан Г. Г.

*аспірант кафедри менеджменту і адміністрування
Національного університету харчових технологій*

Petukhova O. M.

*Doctor of Economics, Professor,
Professor of Management and Administration Department
National University of Food Technologies*

Chornoshtan H. H.

*Postgraduate Student of Management and Administration Department
National University of Food Technologies*

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОНДИТЕРСЬКОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

FEATURES AND PROSPECTS OF UKRAINE CONFECTIONERY INDUSTRY

Анотація. У роботі досліджено основні тенденції розвитку підприємств кондитерської галузі протягом останніх 10 років із метою визначення особливостей розвитку галузі й окреслення майбутніх перспектив. Дослідження динаміки виробництва кондитерської продукції виявило нерівномірну динаміку виробництва і падіння обсягів ще до початку кризових 2013–2014 рр. Аналіз експортно-імпортних операцій показав значне нарощення експортного потенціалу галузі в докризовий період і тенденції до переорієнтації ринку в останні роки. Було встановлено, що, незважаючи на системну кризу, окремі виробники кондитерської продукції суттєво наростили свої прибутки, що свідчить про можливість і потенціал розвитку галузі у кризовий період.

Ключові слова: кондитерська галузь, обсяг виробництва, експорт, імпорт, прибуток.

Вступ та постановка проблеми. Харчова промисловість України є однією з небагатьох успішних і привабливих галузей вітчизняної економіки. Частка виробленої продукції харчової промисловості у ВВП складає за підсумками 2014 р. 21,2%, за підсумками 2015 р. – 22,5% [4]. Харчова продукція є галуззю, що орієнтована на задоволення базових потреб громадян, тому вона менше за інші галузі схильна до значних коливань і характеризується відносно стабільним попитом, але пропорційно залежить від рівня життя населення. У складі харчової промисловості кондитерська галузь, навпаки, більше орієнтована на задоволення додаткових потреб споживача, але, за оцінкою дослідників, показує низький рівень вразливості до негативних спадів в економіці країни та світу в цілому. В умовах значного промислового спаду і глибокої економічної кризи, спричиненої здебільшого політичними чинниками, аналіз основних тенденцій, факторів впливу й особливостей роботи небагатьох успішних галузей економіки є особливо актуальним, оскільки саме ці галузі народного господарства забезпечують наразі виживання країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями оцінки і аналізу кондитерської галузі України присвячено праці багатьох науковців та експертів, зокрема О.В. Шестак, Д.О. Кроніковського, Т.А. Говорушко, А.В. Сілакової та ін. Проте глибока системна економічна криза, що охопила Україну в останні два роки, вимагає прискіпливішої уваги до аналізу галузей економіки, які наразі несуть мінімальні втрати, з метою розробки заходів щодо сприяння діяльності цих галузей, підвищення їх прибутковості та конкурентоспроможності у майбутньому.

Метою даної роботи є визначення ключових особливостей кондитерської галузі України, динаміки її розвитку в минулі роки та розробка пропозицій щодо основних векторів розвитку на майбутнє.

Результати дослідження. Низька вразливість кондитерської галузі до падіння доходів споживачів пов'язана з психологічним ефектом кондитерської продукції (наприклад, підвищене вживання солодощів у стресовому стані), що доведено світовими і вітчизняними науковцями. Разом із тим галузь на сьогоднішній день є повністю сформованою, високорозвиненою, має значний експортний потенціал і є переважно прибутковою. Рівень обсягу виробництва кондитерських виробів у загальному обсязі виробництва харчової продукції становить за підсумками 2014 року 3,93% [4].

Основні риси кондитерської галузі України, виділені нами на основі праць науковців і експертів – дослідників кондитерського ринку [1–5], такі.

1. Кондитерська продукція, згідно з класифікацією за видами економічної діяльності, поділяється на три групи: виробництво хліба та хлібобулочних виробів;

виробництво борошняних кондитерських виробів, тортів і тістечок нетривалого зберігання; виробництво сухарів і сухого печива, виробництво борошняних кондитерських виробів, тортів і тістечок тривалого зберігання; виробництво какао, шоколаду та цукрових кондитерських виробів. Динаміку обсягів виробництва та реалізації основних видів кондитерської продукції за 2003–2014 рр. відображено в табл. 1 [4].

Із табл. 1 випливає, що природи обсягів виробництва протягом періоду, що розглядається, були нерівномірними. Так, у 2003–2008 рр. спостерігається зростання виробництва печива і вафель у середньому на 5% за рік, виробництво шоколаду демонструвало значний приріст у 2004 і 2005 рр., потім до 2008 р. зростання обсягів виробництва відбувалося дещо повільними темпами. Виробництво цукрових виробів, що не містять какао, до 2008 р. зростало нерівномірно, і в 2005–2006 рр., а також у 2008 р. спостерігалось просідання ринку. У 2009 р., під час економічної кризи, спостерігається падіння обсягів виробництва печива і вафель на 9,12%, шоколаду – на 4,62%. Натомість виробництво цукрових виробів без какао зросло на 6,4%.

Після 2009 р. спостерігаємо зростання виробництва печива і вафель до 2012 р., зростання виробництва шоколаду в 2010 р., після чого спостерігається зменшення обсягів виробництва. Виробництво цукрових виробів зменшувалось починаючи з 2009 р.. На кінець 2014 р. обсяг виробництва печива солодкого і вафель становив 299 тис. т, що на 9,93% більше за рівень 2003 р. Виробництво шоколаду в цілому за 12 років зросло на 14,63% і в 2014 р. склало 235 тис. т (без урахування тимчасово окупованих територій). Виробництво цукрових виробів, що не містять какао, у 2014 р. було меншим за рівень виробництва 2003 р. на 36,86% і становило 185 тис. т. Максимальний спад виробництва спостерігався в 2014 р. У 214 р. усього було вироблено 719 тис. т кондитерської продукції, тоді як у 2003 р. – 770 тис. т, тобто падіння обсягу склало 6,7%. Причому падіння обсягів виробництва цукрових виробів, що не містять какао, почалося в 2010 р., падіння обсягів виробництва шоколаду – у 2011 р., а обсяг виробництва печива та вафель почав зменшуватися в 2013 р. У 2015 році негативна тенденція скорочення обсягів виробництва тривала.

Отже, робимо висновок, що політична і економічна кризи не були головними причинами зменшення обсягів виробництва кондитерської продукції, бо це зменшення почалося раніше 2014 р. Серед причин падіння обсягів виробництва можна назвати функціонування галузі в умовах жорсткої внутрішньої і зовнішньої конкуренції, введенням захисних заходів країнами-імпортерами української продукції.

2. Кондитерська галузь України значною мірою залежить від експорту. На зовнішні ринки йде близько 30%

Таблиця 1

Динаміка виробництва основних видів кондитерської продукції

Продукція	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*
Печиво солодке і вафлі, тис. т	272	285	314	337	358	373	339	367	374	392	388	299
<i>приріст до минулого періоду, %</i>	-	4,78	10,18	7,32	6,23	4,19	-9,1	8,26	1,91	4,81	-1,0	-22,9
Шоколад та готові продукти, що містять какао, тис. т	205	244	283	303	329	346	330	352	344	341	331	235
<i>приріст до минулого періоду, %</i>	-	19,0	15,98	7,07	8,58	5,17	-4,6	6,67	-2,3	-0,9	-2,9	-29
Вироби цукрові, що не містять какао, тис. т	293	310	285	241	256	250	266	252	230	218	202	185
<i>приріст до минулого періоду, %</i>	-	5,8	-8,06	-15,4	6,22	-2,3	6,40	-5,3	-8,7	-5,2	-7,3	-8,4

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополь та частини зони проведення антитерористичної операції

Джерело: складено за даними <http://ukrstat.gov.ua>

української кондитерської продукції. Українські кондитери і виробники крохмалопродуктів забезпечують значний обсяг валютних надходжень, експортуючи продукцію в більш ніж 50 країн світу. Обсяг імпорту солодоців є доволі незначним порівняно з обсягом експорту, частка імпорту кондитерських виробів в Україну поступово знижується (рис. 1).

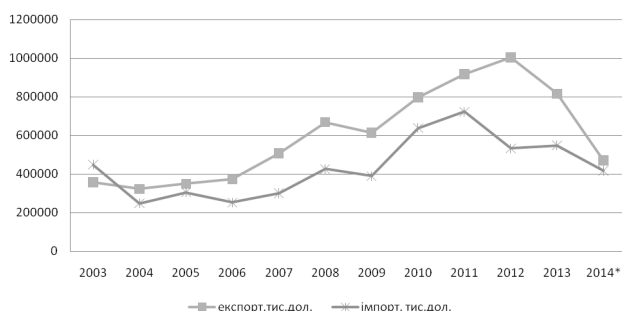

Рис. 1. Динаміка експорту та імпорту кондитерських виробів за 2003–2014 рр. (*без урахування тимчасово окупованої території АРК та частини проведення АТО)

Джерело: складено за даними <http://ukrstat.gov.ua>

Дані, подані на рис. 1, свідчать про суттєві зміни у розмірах експорту та імпорту кондитерської продукції в Україні. По-перше, спостерігається зростання експорту та імпорту протягом 2004–2011 (2012) рр. Це пов'язано з розвитком української кондитерської галузі та з розвитком зовнішньої торгівлі України. Починаючи з 2004 р. експорт кондитерських виробів переважає над імпортом у грошовому вираженні, тобто можна констатувати, що кондитерська галузь є постачальником валютної виручки в країну. У цілому експорт кондитерської продукції за 11 років зріс на 112 410 тис. дол. (на 31,4%), порівняно з 2013 р. експорт зріс на 128,27%.

Імпорт кондитерської продукції за 10 років (без урахування 2014 р.) зріс на 22,38% у цілому, що становить 100 417,8 тис. грн. У 2014 р. сума імпорту була меншою, ніж у 2003 р.

Аналіз питомої ваги кондитерської продукції у зовнішній торгівлі показав, що частка експорту й імпорту у загальній сумі суттєво не коливається і становить у середньому 1,19% експорт і 0,92% імпорт. У 2012 р. Україна експортувала максимальний обсяг кондитерських виробів – на 1 003 560 тис. дол., у тому ж році спостерігається максимальний розрив між експортом та імпортом – 4 70 470 тис. дол. позитивного сальдо. У 2014 р. обсяг експорту кондитерської продукції скоротився на 42%, імпорту – на 23,8% порівняно з 2013 р.

3. У 2013–2015 рр. суттєво змінилася географічна структура експорту українських кондитерських виробів,

що пов'язано зі значними змінами в політичній ситуації, військовими діями, орієнтації України в європейській бік. Якщо до 2012 р. основним партнером по експорту й імпорту українських кондитерських виробів була Росія, то протягом наступних років відбулася кардинальна зміна у структурі експорту та імпорту за країнами (табл. 2).

Дані табл. 2. свідчать про те, що, незважаючи на скорочення торгівлі з Росією, частка експорту кондитерської продукції до країн СНД у 2015 р. становила 64,74% (194,1 млн. дол.) від загального експорту, частка імпорту – 12,87% (22,8 млн. дол.). Україна має позитивне сальдо від торгівлі кондитерською продукцією з країнами СНД.

Також позитивне зовнішньоторговельне сальдо спостерігається по торгівлі з країнами Азії (30,3 млн. дол.) та країнами Американського континенту (1 млн. дол.). Частка зовнішньої торгівлі кондитерською продукцією з країнами Азії поступово зростає в останні роки і за 10 місяців 2015 р. склала 17,34% по експорту і 12,2% по імпорту кондитерської продукції. З країн Європи й Африки Україна значно більше імпортує кондитерських виробів, ніж експортує.

4. Ринок кондитерських виробів в Україні є висококонцентрованим. До 2014 р. більше 70% ринку було сконцентровано у дев'ятьох компаній: «РОШЕН», «КОНТІ», «АВК», «Бісквіт-Шоколад», «Житомирські ласощі», «Монделіс Україна», «Полтава кондитер», «Світоч» [2, с. 5]. У 2014 р. унаслідок військових дій на сході України відбувся переділ ринку: зменшили частку участі компанії «КОНТІ» і «АВК», значну експансію ринку здійснила компанія «РОШЕН», але тенденція до олігополістичності ринку зберігається.

5. Кондитерське виробництво є інтенсивно-сировинним через те, що частка матеріалів складає 60–75% від собівартості продукції. Кондитерський сектор зазвичай використовує вітчизняну сировину: борошно, цукор, молоко і вершкове масло. Тільки та сировина, яка не виробляється в Україні, імпортується, а саме: какао-боби, горіхи, арахіс, екзотичні масла і суміші, такі як кокосове і арахісове масло тощо [1, с. 55].

Для відстеження впливу основних тенденцій ринку на результати діяльності окремих його гравців в табл. 3 [6] проаналізуємо динаміку чистого прибутку найбільших підприємств галузі. Оскільки сукупна частка обсягу реалізації даних підприємств становить більше 50% ринку, то аналіз результатів основних показників діяльності цих підприємств може відобразити стан та основні тенденції розвитку галузі.

Із табл. 3 можна зробити висновок, що загальна тенденція розвитку галузі по-різному відбивається на результатах діяльності окремих її підприємств. Так, спостерігається як значне зростання прибутків на окремих підприємствах, так і значне їх зменшення на інших. Зосередимо

Таблиця 2

Обсяги експорту та імпорту кондитерської продукції за регіонами (січень-жовтень 2015 р.)

Регіони	Експорт		Імпорт		Сальдо (експорт-імпорт), тис. дол.
	тис. дол.	У% до загального обсягу	тис. дол.	У% до загального обсягу	
Країни СНД	194157,9	64,74	22852,9	12,87	171305,00
Європа	43944,7	14,65	74520,85	41,98	-30576,15
Азія	52001,38	17,34	21659,53	12,20	30341,85
Африка	3515,309	1,17	56323,15	31,73	-52807,84
Америка	2776,503	0,93	1746,308	0,98	1030,19
Австралія та Океанія	158,1297	0,05	1,32321	0,00	156,81
Інші	3365,543	1,12	420,5444	0,24	2945,00
Усього	299919,5	100	177524,6	100	122394,8625

Джерело: складено за даними <http://ukrstat.gov.ua>

Динаміка чистого прибутку підприємств галузі за 2010-2014 рр.

Підприємство	Період				
	2010	2011	2012	2013	2014
ПАТ «ВКФ «Ласощі»	196	104	133	-2994	-4327
ланцюговий темп приросту, %		-46,94	27,88	-2351,13	44,52
ПАТ «Запорізька КФ»	-14037	-5975	5113	-10625	-85
ланцюговий темп приросту, %		-57,43	-185,57	-307,80	-99,20
ПрАТ «ВО «КОНТІ»	116916	58362	268343	580345	711684
ланцюговий темп приросту, %		-50,08	359,79	116,27	22,63
ПрАТ «Монделіс Україна»	348902	360137	452998	514564	276249
ланцюговий темп приросту, %		3,22	25,78	13,59	-46,31
ПАТ «Кондитерська фабрика «АВК» м. Дніпропетровськ»	-3534	-1313	5502	1704	-4410
ланцюговий темп приросту, %		-62,85	-519,04	-69,03	-358,80
ПАТ «Полтавакондитер»	5097	11932	7720	2506	27876
ланцюговий темп приросту, %		134,10	-35,30	-67,54	1012,37
ПАТ «Київська кондитерська фабрика «РОШЕН»	2742	4778	3792	3925	34816
ланцюговий темп приросту, %		74,25	-20,64	3,51	787,03
ПАТ «Львівська кондитерська фабрика «Світоч»	28579	51650	41252	28076	22
ланцюговий темп приросту, %		80,73	-20,13	-31,94	-99,92
ПАТ «Харківська бісквітна фабрика»	46783	65727	54953	40802	144670
ланцюговий темп приросту, %		40,49	-16,39	-25,75	254,57

Джерело: www.smida.gov.ua

увагу на динаміці 2013–2014 рр. Так, значне покращання фінансового результату спостерігається на підприємствах ПрАТ «ВО «Конті», ПрАТ «Монделіс Україна» (2013 р.), ПАТ «Полтава кондитер», ПАТ «Харківська бісквітна фабрика» (2014 р). ПАТ «Київська кондитерська фабрика «РОШЕН» протягом останніх двох років демонструвала стійке зростання прибутків. ПАТ «ВКФ «Ласощі», ПАТ «Запорізька КФ», ПАТ «Кондитерська фабрика «АВК м. Дніпропетровськ», ПАТ «Львівська кондитерська фабрика «Світоч», навпаки, погіршили свої результати діяльності в 2013–2014 рр.

Отже, результати аналізу фінансових результатів дев'ятох великих підприємств кондитерської галузі показали, що, незважаючи на загальні негативні тенденції розвитку галузі в останні роки, декільком великим підприємствам вдалося значно підвищити свої прибутки, що свідчить про те, що незважаючи на кризу, підприємства галузі мають значні перспективи майбутнього розвитку.

Висновки. Таким чином, кризові події останніх років внесли значні зміни в розвиток галузі і поставили нові виклики перед виробниками. В останні роки спостерігаються загальне скорочення обсягів реалізації, суттєва зміна експортних орієнтирів галузі та розширення географії експорту, переважання зростання експорту над зростанням імпорту. Дослідження динаміки обсягів реалізації та фінансових результатів найбільших підприємств галузі показало, що деякі великі підприємства галузі демонструють значне зростання прибутку в кризові 2013–2014 рр. Це дає підставу стверджувати, що, незважаючи на негативний вплив зовнішнього середовища, підприємства галузі мають потенційні сприятливі перспективи розвитку завдяки ефективному менеджменту та іншим внутрішнім конкурентним перевагам. Також можна зробити припущення щодо високого потенціалу галузі, що підтверджують позитивні результати економічних суб'єктів навіть в умовах значного економічного спаду.

Список використаних джерел:

1. Говорушко Т.А., Сілакова Г.В. Формування джерел фінансування інвестиційної діяльності на підприємствах кондитерської промисловості в умовах глобалізації економіки: [монографія] / Т.А. Говорушко, Г.В. Сілакова. – К.: Логос, 2013. – 208 с.
2. Кроніковський Д.О. Тенденції кондитерської промисловості України / Д.О. Кроніковський // Ефективна економіка. – 2014. – № 10.
3. Огляд кондитерського ринку України / Рюрик [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rurik.com.ua>.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Шестак О.В. Сучасний стан та тенденції розвитку кондитерської галузі / О.В. Шестак // Вісник НТУ «ХПІ». Серія «Актуальні проблеми розвитку українського суспільства». – 2013. – № 6 (980). – С. 132–137.
6. Офіційний сайт агенції з розвитку інфраструктури фондового ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://smida.gov.ua>.

Анотація. В работе исследованы основные тенденции развития предприятий кондитерской отрасли в течение последних 10 лет с целью определения особенностей развития отрасли и очерчивания будущих перспектив. Исследование динамики производства кондитерской продукции выявило неравномерную динамику производства и падение объемов еще до начала кризиса 2013–2014 гг. Анализ экспортно-импортных операций показал значительный прирост экспортного потенциала отрасли в докризисный период и тенденции к переориентации рынка в последние годы. Было установлено, что, несмотря на системный кризис, некоторые производители кондитерской продукции существенно нарастили свои прибыли, что свидетельствует о возможностях и потенциале развития отрасли в кризисный период.

Ключевые слова: кондитерская отрасль, объем производства, экспорт, импорт, прибыль.

Summary. The article examines the main trends in the confectionery industry for the past 10 years to determine the characteristics of the industry and delineate future prospects. Investigation of the confectionery production dynamics showed an uneven dynamics of production volumes and falling before the crisis of 2013-2014. Analysis of export-import operations showed a significant increase in the industry's export potential in the pre-crisis period and the trend towards market reorientation in recent years. It was found that in spite of the systemic crisis, some manufacturers of confectionery products significantly increased their profits, which indicates the possibilities and potential of the industry during the crisis period.

Key words: confectionery industry, volume of production, exports, imports, profits.